

(וברש"י ק. ד"ה כיון): 'שנתנה טעם בחתיכה אחת שהיתה בצדה תמיד או שנתבשלה תחילה עמה קודם שיתן שאר החתיכות בקדרות ולא היה בזו שישים באיסור ונתנה הנבלה טעם בה ואח"כ נתן שאר החתיכות בקדרה' – הנה מה שכתב שהיתה בצדה תמיד, לא ראיתי שהובאה בפוסקים סברה כזו, ואולי כוונת רש"י שהיתה בצדה תמיד היינו דבוק. וצריך עיון) (מהגרונ"ג גולדברג שליט"א).
 כמו שצדד הרב שליט"א בר' רש"י – כ"כ מהר"ל (בפ' כל הבשר, מט). ואולם הש"ך (עג, כד) והט"ז (סט, י) חלקו על כך להלכה, שאין זה 'דבוק'. וע"ע בבאור דברי רש"י בב"י (ר"ס צב) שמדובר כשיצאה החתיכה חוץ לרוטב.

*

יש שטורח בלימודו בעומק העיון עד מקום שידו יד כהה מגעת, כמו שציוה התנא 'הפוך בה והפוך בה וסיב ובלה בה', ומגודל עומק עיונו לומד בכל השבוע רק דף אחד לפעמים רק עמוד אחד, משום שמדייק וחוזר ומדייק בתיבות הגמרא, וטורח בכל כוחו להבין לשון הראשונים וכו' – המבין ידוע, הגם שלמד מעט הכמות, אבל רב האיכות הוא, משום שידוע כשלומד דף אחד בעיון, על ידי גודל ידיעתו והיקף עיונו, מסתעף דף זה לעשרה דפים וגם ליותר, וקובץ עי"כ בלבבו על-יד כמה וכמה שיטות הראשונים, אשר המה שרשים לכמה סימנים משלחן ערוך הנצרכים להוראה.

דוגמא לדבר, שלומד מתניתין דירך שנתבשל בגיד הנשה, שהוא רק דף קטן בתלמוד, אבל כשמעמיק בו בעיונו, רבו ורבו מאד פארותיו וכו'.

אבל מי שכל ענין לימודו הוא רק לגמור, להיותו כחמור נושא ספרים וכצנא מלא ספרא, עד שלומד בשבוע אחד שלשים דפים מתלמוד וכו' – המבין יודע שלימוד של הבל הוא וכו' משום שלומד בבחינה כזאת לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש לדמות מלתא למלתא ולשקול במאזני שכלו איזה סברא ישרה ונכוחה ואיזה סברא שאינה ישרה כל כך. וזהו עיקר ושורש גדול בענין הלימוד, והרשב"א כשנתן 'כתבא דיקר' לרבינו אשר הוא הרא"ש, רק כתב לו שהוא בעל סברא ישרה. (רבי הלל ליכטנשטיין מקולמייא, 'שירי משכיל' ב, א – בשם רבו החתם סופר).

דף צז

'ההוא כחוש הוה' – יש מפרשים, שגדי כחוש אין חלבו מפעפע ולכך מותר. ויש מפרשים שהכוונה לומר שהיה בו מעט חלב ובטל בשישים. (תוס'). ונחלקו הראשונים בשאלה זו – האם כשיש שישים כנגד החלב אין הצליה אוסרת, וכמו בבישול, שהאיסור בטל בהתר באחד-בששים, או שמא יש לחוש שאין החלב מתפשט בשוה בכל הבשר ואפשר שהתקבץ במקום אחד וטעמו ניכר. (כן דעת הרא"ה בחידושו ובבדק הבית (ד, א דף כא.); הריטב"א; רבנו יואל ור"א ממיץ – ע' שערי דורא לח; תורת חטאת לז, א.

ואולם דעת הר"ן שכתב בשישים, וכמו שכתבו התוס'. (ואף התירוץ הראשון שבתוס', אינו חולק על דין זה – כן כתב הגר"א ביו"ד קה סקל"א). וכן כתב הרמב"ם (מאכ"א טו, ב), הרשב"א (בחידושו ובתוה"ב), וכן פסק השו"ע – קה, ח).

– יש שכתבו שעתה איננו בקיאים בכחוש, ויש להחמיר בכל הגדיים שנצלו בחלבן, שהחלב מפעפע בכלו. (ריטב"א; הגהות שערי דורא והגהות מיימוניות; איסור והתר, סמ"ק ואגור בשם מהר"ל – מובא ברמ"א קה, ה. והרמ"א כתב שאם יש שישים כנגד החלב – מותר. ואילו הריטב"א מחמיר אפילו בשישים, כנזכר).

ומנהגו להחמיר בכל צלי לאסור בששים, שאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן, אבל בהפסד מרובה אנו מקלים בדבר אפילו באיסור תורה, ובאיסור דרבנן – אף בהפסד מועט. ובדבר שאין שייך בו שמנונית – מקלים בהפסד מועט בדאורייתא, ובדרבנן – מקלים אף ללא הפסד. (עפ"י חזו"א כב, ז – עפ"י פוסקים).

'כוליא בחלבה הוה ושריא' – פרשו הראשונים, שהתיר הכליה משום שהקרום מפסיק בין החלב לכליה. אלא שצריך ליטול כדי קליפה, משום שהקרום בלוע בחלב. והר"ן צדד ללמוד מכאן התר גם לשאר קרומים, שהם מהוים הפסק בבליעה.

מכאן דן בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג יד, א) אודות תרנגולת שטיגנוה במחבת כאשר בתוך התרנגולת היה מונח כבד מכוסה בפלאסטיק, (שמנהג המוכרים להניחו שם בפנים, וארע ששכחו להוציא את הכבד). וכתב להתיר את התרנגולת משום הפסק הפלסטיק, שאע"פ שנאמר שהוא בולע, מכל מקום ודאי לא גרע מקרום המפסיק, ואין לאסור אלא כדי קליפה מסביבות מקום הנחת הכבד. (והחמיר שם לאסור 'כדי נטילה', באופן שיש חשש שמא היה איזה סדק או נקב קטן בפלסטיק). ואולם כשהתרנגולת בולעת עם הכבד שעטוף בתוכה – יש להצריך שיהא ששים בקדרה כנגד הכבד. (ואולם אם היה שם מעט מים או שמן, אשר אינו מגיע לכבד שבפנים – דינו כצליה).

'רבין בר רב אדא אמר: כילכית באילפס הוה ואתו ושיילוח לרבי יוחנן...' – אין רבין חולק על מה שמסרו החכמים האחרים בשם רבי יוחנן, אלא שאומר שכשנשאלה שאלה ראשונה לר' יוחנן, אף זו נשאלה עמה, ואמר גם בזאת להקל, שיטעמנו קפילא. (ריטב"א)

– אין להוכיח מכאן שדגים שנתערבו ונתבשלו עם בשר, כל שאין בהם בנותן-טעם – בטלים, (ודלא כדעת הדרכי-משה והט"ז (ביו"ד קטז סק"ב) שדבר האסור משום סכנה אינו בטל בששים) – שיש לומר שאין דג נאסר עם בשר משום סכנה אלא דג טהור ולא כילכית. (רש"י. וכתב שם להוכיח מדברי הר"ן בע"ז כשיטת הט"ז והדרכי-משה.

וכיוצא בזה בשו"ת פרי יצחק (ח"ב כה) נשאל אודות חתיכת דג טמא שנפלה לתוך יורה של בשר – וכתב, שאם יש ששים כנגדה – הכל מותר, אם משום שאין סכנה בדג טמא, אם משום שגם דבר האסור משום סכנה, בטל הוא בששים, עכ"פ מפורש כאן בגמרא שמותר.

וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ג לט שהביא כן בשם החת"ס. ושם נטה להקל בדגים (טהורים) שנתערבו בבשר שבטלים בששים, בפרט לצורך מצוה כסעודת שבת. (וכדעת נקודות-הכסף, חות-יאיר ושבות-יעקב ועוד).

ובספק אם יש ששים אם לאו – בשו"ת אבני נזר (יו"ד פה) כתב להחמיר, ואפילו בצירוף ספק אם נתערבו אם לאו, (כגון שנשפך מן הדגים ואין ידוע אם הגיע לתוך סיר הבשר) – אסור, שאין לומר 'ספק ספקא' במקום סכנה. ואולם הגר"ע יוסף שליט"א הורה (בשיעור. תמוז תשמ"ט) שיש להקל אפילו בספק ששים, כגון שנשפך ואי אפשר לשער כמה התערב, לפי שאינו איסור תורה אלא מדרבנן, כמבואר בדברי האחרונים. וע"ע בשו"ת דעת כהן נה-נו).

יש מי שכתב, שגם לפי שיטת המחמירים שלא לסמוך על ששים בסכנה, זהו רק משום שיש מעט דברים שנותנים טעם אף ביותר מששים, ולענין סכנה יש לחוש למיעוט, אבל אם טעמו קפילא ואמר שאין בו טעם – אין חשש. (עפ"י חדושי הגרונ"ר בענגיס ח"א נו.ו. עע"ש. יש להעיר שכל הנ"ל הוא לפרש"י אבל ר"ג פירש שנתערב בדגים טהורים. הר"ד ויזר שליט"א).

'אלא בשר בחלב מאן טעים ליה?' – שכל איסורי אכילה אסורים אפילו בטעימה בעלמא. ואמנם אפשר שאינו איסור תורה כדין 'חצי שיעור', (ששם האיסור משום שראוי להצטרף לכשיעור, אבל טעם בעלמא

אינו ראוי להצטרף לכזית) – מכל מקום אסור לטעום מדרבנן. ואפשר שאסרו כדי שלא יבוא לבלוע ממשות מועטת ונמצא עובר על איסור תורה, וכמו שאמרו 'סחור סחור נזירא, לכרמא לא תקרב'. (עפ"י שו"ת הריב"ש רפח).

א. בקיצור שו"ע – תערוכות (לרב פפויפר ז"ל. סי' ה פ"א, הערה 9) כתב בפשיטות (עפ"י אחרונים ריש סי' צח) שטעימת איסור אסורה מן התורה. ולא ידעתי מאין לו. אדרבה, הרי מבואר בריב"ש ובפתחי תשובה שם ועוד, שאינה אלא מדרבנן. אכן, אם בולע ממשות אסור מן התורה משום 'חצי שיעור'.

ב. הריב"ש שם צידד שלדין טעימה לידע אם טעם האיסור מורגש אם לאו, צריך לאכול ולבלוע ממש, ולא די להכניס לפה ולפלוט. וע"ע בזה בפרי מגדים (במשבצות זהב צח סק"ב) ובשאר פוסקים.

ג. מבואר באחרונים שטעימה בלחיכת הלשון בלבד, אינה אסורה מן הדין, ויש מקום להקל לעת הצורך (כגון בערב שבת שאין שהות למלוח הבשר, וטועמו כדי לידע אם נמלח אם לאו). וכ"ש באיסורים דרבנן – ע' יד יהודה צח, ב; שדי חמד מערכת ט כלל ל; כף החיים יו"ד צח, ד; סט, קט; מב, יד).

'אמור רבנן בטעמא ואמרו רבנן בקפילא... הלכך מין בשאינו מינו... ומין במינו...' – ע"ע במובא בע"ז סו.

(ע"ב) 'איכא דאמרי בקדרה עצמה' – יש מפרשים, (דלא כפרש"י), משערים בכל מה שנמצא לפנינו בקדרה, להוציא מן הדעה השניה האומרת שמשערים בבלוע בקדרה. (ראשונים)

'גיד בששים ואין גיד מן המנין. כחל בששים וכחל מן המנין' – בשר הכחל (= עטין) הוא התר גמור, ואינו נאסר מחמת חלב שבתוכו, לפי שחלב שחוטף מדרבנן (ק"ג:) ולא גזרו בו אלא עם בשר אחר. לפיכך כשבישל הכחל עם חתיכות בשר אחרות, אין שם איסור אלא מפני פליטת החלב שנתערב בשאר הקדרה, הלכך בדין שיהא הכחל עצמו מן המנין.

והרמב"ם ז"ל כתב (מאכ"א טו) שמפני שהכחל מדבריהם, הקלו בו שייחשב מן המנין. (עפ"י ר"ן ועוד) והכחל עצמו אסור מפני החלב שבתוכו שאינו יוצא לגמרי, והלא נאסר החלב משום בליעה שבלע מן הבשר שבקדרה. ואפילו נאמר שהחלב יוצא לגמרי, הכחל לעולם באיסורו, אם משום שבתחילת הבישול קודם שיצא החלב לגמרי, כבר נאסר מפני טעם הבשר שבו, אם משום גזרה שמא לא יתבשל לגמרי ועדיין ישאר בו חלב האסור. (עפ"י תוס' ועוד)

ליקוטים מפוסקים אחרונים

'ליטעמיה קפילא' – מנהג אשכנז (מובא ברמ"א יו"ד צח) שעתה משערים הכל בששים ואין נותנים לקפילא לטעום.

וגם מקהילות הספרדים בדורות האחרונים נהגו כן, כפי שכתב בנן איש חי (שנה ב, קרח), שהמנהג הפשוט שלא לסמוך על נכרי הטועם, אפילו מסיח לפי תומו, 'וכן המנהג ברור פה עירנו בגדד'. (וכן כתב ב'כף החיים' צב, ב צח, יא. וכן בשו"ת מורח שמ"ש – צח, א).

(ואפשר שאעפ"י שכתבו אחרונים שהמנהג שאין סומכים על טעימת נכרי אפילו בהפסד מרובה (ע' דרכי תשובה צח, טז), אפשר שקהילות ספרד לא נהגו בזה כהרמ"א אלא בהפסד מועט. וכן אפשר שהוא הדין באיסור דרבנן שהתערב. ואולם מסתימת הפוסקים הנ"ל אין נראה לחלק בכך.

ואף למנהג אשכנז יתכן לכאורה, שאם גוי סח לפי תומו ללא ששאלוהו על כך, יש להקל באיסור דרבנן, כשאר כל איסורין דרבנן שהנכרי נאמן במסל"ת. ואף להשיטות שאינו נאמן, כאן שעשוי הדבר להתגלות – הכל מודים, כמבואר באחרונים. ומה שלא נהגו לסמוך על הגוי, היינו ליתן לו לטעום, ולא בכי האי גוונא.

ודעת הגר"ע יוסף שליט"א (כן שמעתי מפיו בשיעור – סיון תשמ"ט. ושוב נדפס זה לא מכבר בחלק שמיני מספרו הגדול – יו"ד ט), שהספרדים, שקבלו הוראות מרן השו"ע, יש להם לנהוג באיסור שהתערב, להטעימו לנכרי, אם יאמר שאין מורגש טעם האיסור – התערובת מותרת. במה דברים אמורים, בהפסד מרובה, אבל הפסד מועט, טוב לשער בששים.

וגם לאשכנזים היוצאים ביד רמ"א, אם נתערב איסור ואין ששים כנגדו, אפשר ליתנו לספרדי, והוא יתן לנכרי יטעום, ואם יאמר הנכרי שאין בו טעם איסור, יטעם הוא, ויוכל האשכנזי להסתמך על טעימתו. עד כאן דבריו.

א. נראה שא"צ ליתן לו במתנה דוקא, ולעולם די בטעימת ישראל, כל שהישראל מסתמך על הגוי בהתר וטועם על פיו. ב. לפי הסומכים על שיטת מרן השו"ע, לכאורה תצא גם חומרה, שלא להסתמך על ששים, אלא כל שיש קפילא לפנינו, יש ליתן לו לטעום.

ג. שיטת רש"י, שצריך שיהא ששים בנוסף לטעימת קפילא. ושאר ראשונים חלקו על כך. ומשמע להדיא מלשון רש"י (צח. ד"ה בס') שהסיבה שצריך ששים אינה מפאת חוסר נאמנות לקפילא נכרי, אלא שאין סומכים על כך שפלוני לא הרגיש הטעם, שמה בכל זאת יש כאן נתינת טעם. או אפשר שכן קבעו חכמים לעולם להצריך ששים, ולא פלוג רבנן. ולפי זה אף בטעימת ישראל צריך ששים. (וכן משמע בב"ח – צח, ד"ה ומ"ש) ובחודשי רעק"א (ריש סי' צח). וכן האריך ב"ד יהודה'. אבל לרמב"ן (שמחמיר בששים ובקפילא כשנתערב ממשו של איסור), סומכים על טעימת ישראל בכל אופן. כן כתב הב"ח שם.

ולפי הסבר זה בדברי רש"י, נראה שאם טעם קפילא ואמר שמורגש טעם האיסור והוא פוגם – אין צריך ששים, שדוקא כשלא הרגיש אין סומכים להתיר ללא ששים, אבל אין חוששים לשקר.

ויש לעיין לפי מה שכתב הפרי מגדים (צח בש"ד כט) שחוששים לשיטת רש"י שמצריך גם ששים, כיצד סומכים על טעימת ישראל. (כפי שכתב הש"ך צח סק"ה צו סק"ה. והפמ"ג עצמו משמע שמסכים להש"ך). ובחות דעת כתב להחמיר אף בטעימת ישראל. וכתב בכף החיים (צח, יב יג) שבהפסד מרובה יש להסתמך על טעימת יהודי. ויש מקום לדברים עפ"י הנ"ל, שלכתחילה חוששים לשיטת רש"י.

כתבו האחרונים, שאף לפי מה שכתב הרמ"א שבזמנינו אין סומכים על הנכרי בטעימה, ואפילו אומן – זה דוקא כשידוע שנתערב איסור ואין ידוע אם טעמו מורגש אם לאו, אבל אם מעיד שאין כאן איסור כלל, נאמן. ולכן יש לסמוך על מומחה נכרי, כגון כימאי המעיד על מרכיבי המאכל. (עפ"י שו"ת מהר"ש ח"א כו; מנחת יצחק ח"א יא.)

מתוך הדברים ניתן לשמוע לכאורה שאין לסמוך על כימאי המעיד על כמות החומר האסור. אך יש לומר שסברת הרמ"א כמו שכתב הב"ח, שהנכרים יודעים מנהג היהודים ודתם ולכן אין זה 'מסיח לפי תומו', אבל בבירור אצל מומחה ידוע, שזהו מקצועו, לברר חמרים ותרובות – לא שייך בזה, ובפרט שודאי לא מרע נפשיה בכה"ג. ועוד, אפשר שדברי הרמ"א נאמרו רק בענין הבחנת טעם, שיכול לתרץ עצמו ולהישמט שלא הרגיש, ואינו חושש בדבריו כ"כ, מה שאין כן לענין גילוי החמרים וכמותם שלא על פי טעימה בעלמא.

וכמו כן יש לסמוך על מכתב של מנהלי בתי חרושת נכרים, שכותבים שאין מייצרים מאכל מסוים אלא משומן פלוני, וכיוצא בזה. וכמה טעמים לדבר: אומן לא מרע נפשיה; עבידא לאיגלווי; פחד מעונש לפי חוקי המדינה, אם יימצא הדיווח שקרי; תשובתם היתה עבור חולה ולא נשאלה השאלה להם לענין הכשר. (עפ"י אגרות משה יו"ד נה.)

ועיין שם בס' נ' שסמך על בתי חרושת בכותבם את אופן תהליך יצור מיץ הענבים (שהבישול נעשה בעודם ענבים ולא לאחר שנעשו מיץ), 'כיון דהוא איסור מדרבנן' – משום דלא מרעי נפשייהו. וכן כתב שיש לשאול באופן שלא ידעו שיש חילוק לדינא. ומשמע דבדבר דאורייתא אין לסמוך עליהם, ומה שכתב בתשובה הנ"ל שנאמנים, ומשמע אף בדאורייתא, היינו בצירוף הסברה שמפחדים מעונש החוק, שזה לא שייך בנידון ההוא, וצ"ב.
אך יש לדחות ולומר שדוקא שם, לענין תהליך היצור, לא שייך עבידא לאגלויי בקלות, שיכולים להעלים אופן היצור, מה שאין כן בעדות על טיב החמרים, שיש על כך פיקוח והשגחה. וצ"ע.
ע"ע בענין הסתמכות על מסמכים רשמיים של השלטון (בעניני עגונות ועוד) – שו"ת אחיעזר ח"ג י; שו"ת משיב דבר ח"ד כב).

דף צח

'בביצת אפרוח. אבל טמאה – לא' – ... אבל ביצים שנתבשלו בקדירה עם בשר, ואפילו בקליפתם – אסורים לאכלם בכותח (= מאכל חלבי), שקליפת הביצה בכירור מנוקבת היא, וכשאדם מבשלה בתוך יורה של צבעים תמצא הביצה עצמה צבועה באותו צבע. ולכן אסרו חכמים ביצת אפרוח והתירו ביצה אסורה, שזו פולטת ציר של אפרוח וזו אינה פולטת אלא זיעה בעלמא'. (מתוך שו"ת המיוחסות להרשב"א, קנא. וע' גם בשו"ת הר"ן סט).

**'ההוא כזיתא תרבא דנפל בדיקולא דבשרא' – רש"י מפרש 'דיקולא' – קלחת (= דוד, סיר). ולא פרש כמשמעות שבשאר מקומות, דהיינו סל נצרים העשוי מן הדקל – לפי שהולך הוא לשיטתו שפוסק (צו: קט.) מין במינו לא בטל, וחלב עם בשר הרי הוא 'מין במינו' (ע' במצוין להלן ק), הלכך על כרחנו לומר שכששיער לבטלו, שיער ברוטב, שהוא אינו מין החלב, ולא בחתיכות הבשר. הלכך הוכרח לפרש שמדובר בקלחת ולא בסל מחורר. (ויש להעיר שגם בבכורות יב. פרש"י 'דיקולא' – קלחת. ע"ש).
ואולם יש מפרשים 'דיקולא' כפשוטו, ומדובר בסל שמולחים בו בשר. ולפי זה יש לשמוע מכאן שמליחה של חלב עם בשר אוסרת בששים כצליה, משום פיעפוע החלב, וכבר נחלקו ראשונים בדבר. (עפ"י ר"ן ועוד). ויש מפרשים בסל ובבשר רותח, ואין מדובר במליחה. (כ"כ התוס' להלן ק. ד"ה בשקדם. וע"ש בהגהות מלא הרועים).**

'אמר רב הונא: ביצה בששים והיא – אסורה, בששים ואחת והיא – מותרת' – החמירו בביצה יותר מבשאר איסורים, לפי שיש ביצים קטנות ויש גדולות, והרי נקל לטעות בהשערת ששים, לכך הצריכו חכמים לשער בביצה נוספת, כדי להשלים לשיעור 'ששים'. (עפ"י הרא"ש ועוד)

'בששים' – הרמב"ם (בשו"ת, קמג) נשאל האם שיעור 'ששים' שאמרו חכמים, מורים אותו גם לעמי הארץ אם לאו. והשיב:

'... וכן האיסורין כולם מורין בשיעורן לעם הארץ ולא נחוש שמא יפרצו פרץ, כמו שאמרו ז"ל, לפי שאיסור דבר מותר כשנתערב עם דבר אסור, עד שיהיה בששים, אינו אלא גזירה מדברי סופרים והרחקה יתירה, אבל דין תורה חד בתרי בטל, ומאחר שיהיה הדבר המותר כפל הדבר האסור, הואיל ואין בו טעם האסור – בטל במיעוטו, ורבנן הוא דגזור ואסרו עד שיהא אחד בששים. וכן אמרו: 'לא תולזל בשיעורא דרבנן'. ואם בששים גזירה, נגזור אנו גזרה לגזרה?! מי שמע כזאת, מי ראה כאלה?!...'